

YOSHLARNING IJTIMOIIY DUNYOQARASHI VA MILLIY MA'NAVIYATI SHAKLLANISHIDA GLOBALLASHUV JARAYONLARINING FALSAFIY TAHLILI

Aminjonov Qurbon Habibullaevich

O'zbekiston Milliy universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada globallashuvning ijobiy va salbiy jihatlari, ayniqsa, yoshlarda “men kimman?”, “qaysi qadriyatlarga tayanishim kerak?” kabi savollarga yechim topish jarayonida qanday o‘rin tutayotgani tahlil qilinadi. Shuningdek, milliy ma’naviyat va madaniy merosni asrab qolishda yoshlar tarbiyasi, ta’lim tizimi va falsafiy yondashuvning ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot xulosalari globallashuv shart-sharoitlarida milliy qadriyatlarning ahamiyati va yoshlarning shaxsiy dunyoqarashini shakllantirishda muvozanatni saqlash zarurligini asoslab beradi. Millatning ma’naviy yuksalishi, uning tarixi, tili, urf-odatlar va an’analari yoshlar ongida mustahkam joy olishi uchun milliy tarbiya va falsafiy anglash muhim o‘rin tutadi.

Kalit so‘zlar: Globallashuv, ijtimoiy dunyoqarash, milliy ma’naviyat, yoshlar tarbiyasi, madaniy tahdidlar, falsafiy tahlil, milliy o‘zlik, axborot jamiyati, madaniy integratsiya, qadriyatlar muvozanati, inson kapitali, mafkuraviy barqarorlik

Globallashuv o‘zining ko‘p qirrali tabiatiga qaramay, shaxsning ijtimoiy dunyoqarashi va milliy ma’naviyatini saqlash bilan bog‘liq tashvishlarni keltirib chiqarmoqda. Xalqaro munosabatlar va integratsiyaning jadal rivojlanishi bilan ajralib turadigan ushbu jarayon madaniy xilma-xillik va milliy jamoalarning o‘z taqdirini o‘zi belgilash uchun muhim afzalliklarga va jiddiy tahdidlarga olib keladi.

Globallashuv shaxsning ijtimoiy dunyoqarashi va milliy ma’naviyatiga sezilarli darajada yaxshi yoki yomon ta’sir ko‘rsatadi. Globallashuv barcha sohalarda jumladan, iqtisod, madaniyat almashinuv, va texnika rivojlanishga ko‘plab foyda keltirsa-da, ijtimoiy barqarorlik va milliy o‘ziga xoslikka tahdid solishi muqarrar.

XX asrda yoshlar muammosi deb nomlangan bir qator dolzarb va keskin masalalar jamoatchilik hukmiga xavola qilinib, XXI asrga o‘tkazildi. O‘smirlik insonning ichki dunyosini, dunyoqarash qoidalarini, ahloqi normalarini shakllantirish juda muhim bo‘lgan davr hisoblanadi. Boshqacha aytganda, yoshlik inson oldida: “Men kimman?”, “Nima uchun yashamoqdaman?”, “Olam yaxshiroq bo‘lishi uchun nima qilish darkor?” singari abadiy savollar ilk bor ko‘ndalang bo‘ladigan yosh. Bu savollardan birontasiga bo‘lsa-da, javobning topilmasligi hayotni bunyodkorona barpo etishdan

voz kechish bilan barobar. Yoshlar ko‘pincha kutishga hamda xatolardan saboq chiqarishga tayor bo‘lishmaydi. Ular haqiqat va dolzarb hayotiy masalalarga javob izlab, o‘zlariga qiziqishni, haqiqat mavjudligini his etgan hamda ma’naviy haqiqat lazzatini topgan joyga murojaat etishadi.

Yuqorida ko‘rib o‘tganimizdek, bugungi kunda “globallashuv” tushunchasi to‘g‘risida xorijiy mamlakatlar olimlari tomonidan ancha-muncha fundamental asarlar e‘lon qilingan. O‘zbekistonda bu borada ko‘p bo‘lmasa-da, tadqiqotlar olib borilmoqda. Lekin, achchiq bo‘lsa ham, haqiqatni tan olib aytishimiz lozimki, O‘zbekistonda bu o‘ta murakkab va ayni paytda ziddiyatli masalaga bag‘ishlangan fundamental ilmiy tadqiqot olib borilganicha yo‘q.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev ta’kidlaganidek, “Biz boshimizdan kechirayotgan hozirgi globallashuv davri o‘ta shiddat bilan o‘zgarayotgan va turli tahdidlar ko‘pligi bilan oldimizga hal etishni kechiktirib bo‘lmaydigan g‘oyat murakkab majburiyatlarni qo‘ymoqda”.

Haqiqatan ham, bugun insoniyat yashayotgan davr, o‘tmishdagilardan farq qiladi. Bu davrga yagona iqtisodiy makonning yuzaga kelishi asos bo‘ldi. Shuni ham hisobga olish kerakki, iqtisodiyotda sodir bo‘lgan bu o‘zgarishlar ham tasodifiy holat emas, balki taraqqiyotning obyektiv qonuniyati hisoblanadi. Chunki, bir tomondan insoniyatning ortib borayotgan ehtiyojini qondirish uchun iqtisodiyotni rivojlantirish zaruriyati ortib borgan bo‘lsa, ikkinshi tomondan, dunyoda insoniyatning o‘sib borishi va unga to‘g‘ri keladigan iqtisodiyotni rivojlantirishni taqozo qildi. Lekin iqtisodiyotdagi o‘sish hali yer yuzida yashayotgan xalqlarning ehtiyojlarini qondirish darajasigacha ko‘tarilganicha yo‘q. Bu borada yana taraqqiyotda oldinga chiqib olgan mamlakatlar yagona iqtisodiy makonning egalariga aylanishga erishdilar. Ayniqsa, ushbu mamlakatlarda shakllantirilgan transmilliy korporatsiyalar ularning iqtisodiyotdagi gegemonligini ta’minlashga xizmat qildi. Bu globallashuvning mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlar amaliyoti uchun tengsizlikning chuqurlashuviga o‘zining ta’sirini o‘tkazadi. Lekin bu jarayonning mamlakatlar, xalqlar, millatlar va ular hayotining boshqa sohalariga o‘tkazadigan ta’siriga nisbatan qarashlar ijobiy bo‘lganligi bois, uning istiqbolda yuzaga keltirishi mumkin bo‘lgan salbiy jihatlari e’tibordan chetda qolib kelgan edi. Bugun ana shu “istiqbol” davrining bosqichi boshlandi, deyishimiz mumkin. Shuning natijasida hozirgi globallashuvning nafaqat nazariy jihatlari haqida bir qator g‘oyalar ishlab chiqilgan, hamda, uning rivojlanishga o‘tkazayotgan yaxshi va yomon tomonlari amaliyotda o‘zining aksini topib kelmoqda.

“Albatta, globallashuv butun dunyoda ro‘y berayotgan, ortga qaytmaydigan jarayon. Boshqa mamlakatlar qatori biz uchun ham zaruriy. Lekin u biryoqlama bo‘lmasligi

kerak. Globallashuv milliy o'zlikni yo'qotish degani emas! Dunyo tamadduni turli xalqlarning o'ziga xos an'analari, madaniyati, ma'naviy qadriyatlari bilan go'zal va boy hisoblanadi. Ularning har biri yashash va ravnaq topishga haqli. Lekin qaysidir davlat yoki davlatlar, qaysidir xalq yoki xalqlar globallashuvni o'z mentalitetidan kelib chiqib, o'zgalarga tiqishtirishi kishilik jamiyatiga to'g'ri kelmaydigan holat hisoblanadi. U holda bu jarayon bir tomondan foyda qilsa, ikkinshi tarafdin jiddiy zarar keltirishi, asriy qadriyatlarga shikast yetkazishi, xalq o'z ildizidan ayrilgan "omma"ga, millat o'z qiyofasini yo'qotgan "manqurt"ga aylanib qolishi ehtimoldan uzoq emas. Bunday xatarga yo'l qo'ymaslikning chorasini bitta: o'zgalar qadriyatini kamsitmagan holda o'z qadriyatlarimizni mahkam turib himoya qilishimiz, lozim bo'lsa, jumla jahonga ko'rsatishimiz kerak".

Insoniyat XXI asrga qadam qo'yishida XX asrda o'z boshiga tushgan og'ir kulfatlardan tegishli xulosalar chiqarishi, ularning yana takrorlanmasligining chora-tadbirlarini ko'rishi lozim edi. Afsuslar bo'lsinki, amalda unday bo'lmadi, fan, texnika, texnologiyalar tasavvur qilib bo'lmay darajada rivojlandi, taraqqiy qilgan davlatlarning jahon iqtisodiyoti ustidan nazoratini o'rnatishi, rivojlanayotgan davlatlarning tabiiy resurslarini qo'lga kiritish maqsadida, turli rangli inqiloblarni suniy keltirish, eng xavfli, o'zlari ishlab chiqqan eng zamonaviy qurollarni ishga solib, bu mamlakatlardagi begunoh insonlarni nobud qilishgacha borib yetdilar.

XX asrda insoniyat o'z boshidan ikkita jahon urushini kechirib, katta moddiy, ma'naviy talofatlarni ko'rib, bu jahonning ikki tizimga ajralishi va ular o'rtasidagi ziddiyatlarning kuchayishi sharoitida yashagan bo'lsa, XXI asrga kelib, ikki tizim barbod bo'lgan bo'lsa ham, ammo kurash tugamadi. Insoniyat yangi shakl va mazmunda kuchayib borayotgan sharoitda yashashga majbur bo'lmoqda. Bugungi kunga kelib bu kurash yuksak rivojlanishga erishgan, o'z qo'lida mavjud bo'lgan ilmfan, texnika va texnologiya yutuqlaridan foydalangan holda, globallashuvni tezlashtirayotgan va butun jarayonga yetakchilik qilayotgan davlatlar bilan rivojlanayotgan davlatlar o'rtasida muammoli ziddiyatlarning kuchayib ketishiga olib keldi. Shu bilan bir vaqtda, taraqqiy topgan mamlakatlarning orasida ham gemonlik uchun kurash shiddatli davom etishigacha yetib keldi. Bu kurashning xatarli jihati shundaki, atom qurollarini ishlab chiqish va uni ommalashtirishdek harakatlar yuzaga keladiki, buning o'ziyoq XXI asrda insoniyat o'tgan asrga nisbatan ham kushli tahdidga ro'baro' kelayotganligini tasdiqlab turibdi.

Haqiqatan ham, yangi axborot tezligining vujudga kelishi bir qator afzalliklarni yuzaga keltirdi. Ular butun dunyoda fan-texnika, texnologiya sohasida qo'lga kiritilgan yutuqlarni ommalashtirishda insonlar, millatlar, xalqlar, mamlakatlar va mintaqalar o'rtasidagi aloqalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir o'tkazmoqda. Bir so'z bilan

aytganda, bugun vujudga kelgan axborot tizimi dunyoni bir butunligini ta'minlagan real omilga aylandi.

Bizga ma'lumki, dunyo ziddiyatlar girdobida rivojlanar ekan, albatta, unda tahdidlar ham bisyor bo'ladi. Ularni butunlay bartaraf etishning esa hech qanday iloji ham yo'q. Chunki manfaatlar va ularning chegarasizligi ziddiyatlarni bartaraf etishga imkon qoldirmaydi. Bundagi asosiy imkoniyat esa o'rta yo'l, ya'ni manfaatlarni o'zaro muvozanatga keltirish hisoblanadi. Xuddi ana shu imkoniyatgina bugun dunyo va insoniyatning qaysidir darajada nisbatan tinch yashashini ta'minlamoqda. Agar insoniyat o'z taraqqiyoti davomida tahdidlarning oldini olish yo'lidan bora olmaganida edi, u bugungi darajadagi yutuqlarni qo'lga kiritmagan bo'lar edi.

Millatlar ma'naviyatiga nisbatan yuzaga keladigan tahdidlarning tahliliga kirishar ekanmiz, ularning shakllanish jarayonini ham ma'lum bosqichlarga ajratib, o'ziga xos xususiyatlari dinamikasi va amal qilish holatlariga asosiy e'tibor qaratish lozim, deb hisoblaymiz. Zero, millatning etnik birlik bo'lib birlasha boshlagan dastlabki bosqichida mavjud bo'ladigan xavflar bilan uning barqaror rivojlanishida paydo bo'ladigan yoki amal qiladigan xavflar darajalari turlicha va ularning tahdidga aylanish imkoniyatlari ham bir darajada bo'lmaydi. Ular, yuqorida ta'kidlaganimizdek, millatning yuksalish jarayoniga mos ravishda kuchayib boraveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoev Sh.M. Yangi O'zbekiston – ijtimoiy taraqqiyot yo'lida. — T.: "O'zbekiston", 2020.
2. Marks K. Iz rannix filosofskix proizvedeniy / Per. s nem. — M.: Politizdat, 1961.
3. Marks K., Engels F. Nemis ideologiyasi. — T.: Fan, 1990.
4. Hasanov Sh.H. Globallashuv va ma'naviyat. — T.: Akademnashr, 2013.
5. Toshpulatov Sh. Milliy o'zlik va globallashuv: nazariy va amaliy muammolar. — T.: Fan, 2011.
6. Mamajonov N. Milliy mafkura va globallashuv. — T.: Sharq, 2008.
7. Nazarov Q.N. Falsafa. Darslik. — T.: "O'zbekiston", 2020.
8. Hamidov M.M. Globallashuv va yoshlar: mafkuraviy tahdidlar va barqarorlik. // "Falsafa va huquq" jurnali. — 2022. — №1. — B. 45–52.
9. Huntington, S. P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. — New York: Simon & Schuster, 1996.
10. Giddens, A. Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives. — London: Profile Books, 1999.
11. Robertson, R. Globalization: Social Theory and Global Culture. — London: SAGE Publications, 1992.

12. Bauman, Z. Globalization: The Human Consequences. — New York: Columbia University Press, 1998.
13. G‘ulomov A. va b. Globallashuv va milliy manfaatlar. — T.: “O‘zbekiston”, 2015.
14. Sattorov A. Milliy mafkura va global muammolar. — T.: “O‘qituvchi”, 2007.